

ATMOSFERA DE LUCRU COTIDIANĂ DIN CADRUL VECHII TIPOGRAFII BLĂJENE: UTILIZAREA CURENTĂ A UNOR MATERIALE ȘI SUBSTANȚE PE PARCURSUL ANILOR 1787-1807

Valorificarea detaliată a rațiunilor contabile ale vechii tipografii active la Blaj, datând, cu unele intermitențe, din 1787-1821¹, poate conferi temeinicie încercării de a reconstitui, “din interior”, activitatea profesională zilnică a celor cărora, ca rezultat al strădaniilor lor mentale, al promovării unui anume gust estetic, li s-a datorat practic funcționarea oficinei menționate. Seriile de date, chiar și cele mărunte, aparent nesemnificative, care denotă atât caracteristicile generale ale activității profesionale desfășurate în răstimpul și ambientul dat, cât și unele trăsături particulare, mai mult sau mai puțin întâmplătoare, ale celor dintâi, merită a fi evaluate amănunțit și prelucrate sistematic, chiar cu riscul previzibil ca rezultatele unui atare efort să nu oglindească, totuși, decât trunchiat, bogăția de fapte și trăiri cotidiene ale trecutului .

Este evident deci, de la început, adevărul că riscul metodologic cel mai mare al sintetizării datelor documentare este acela de a schematiza trecutul, împuținându-i mult, sau chiar anihilându-i suflul vital avut.

Studiul de față nu poate fi considerat decât un preambul al cercetării vieții și activității cotidiene a angajaților vechii tipografii menționate. Prin intermediul său se încearcă o primă despicare și ilustrare subtematică a unui subiect mai amplu, respectiv prezentarea modului curent de folosire, la Blaj, din 1787 până în 1807², a unor materiale, produse naturale și substanțe, cu utilitate tipografică directă sau indirectă.

Corelarea datelor documentare, care ilustrează subtematica delimitată acum, presupune frecventarea atentă a însemnărilor prefecților și subprefecților tipografiei, cuprinse atât în “Diaria” cât și în listele anuale intitulate “Erogationes” sau “Rationes materialium”. Se pot contura din primul moment și câteva direcții de concentrare, de ordonare a informațiilor, ceea ce conduce la individualizarea provizorie a cel puțin patru noi secțiuni subtematice, având și ele la rândul lor, subdiviziunile proprii:

I. Achiziționarea și consumul metalelor .

II. Ingredientele cernelii.

¹ Ioan Mircea, *Rationes typographiae a 1^a Decembris 1807 usque ad 1^m Maji 1818. Un deceniu de activitate a tipografiei din Blaj*, în *Apulum*, XVIII, 1980, p 297-306; Cornel Tatai- Baltă, Teodor Smericinschi, *Din activitatea tipografiei de la Blaj (1787-1807), reflectată de un material arhivistic în Apulum*, XIX, 1981, p 239-258; Gabriela Manolache, *Consumul de hârtie în lumina evidențelor contabile ale tipografiei din Blaj (1807- 1818)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, (în continuare A.I.I.A.), Cluj Napoca, XXVIII, 1987-1988, p. 501-523; Cornel Tatai Baltă, Gabriela Mircea, *Lucrătorii tipografiei din Blaj (1787-1821), în context documentar*, I, II, în *Apulum*, XXV, 1988, p 365-384 și XXVI, 1989, p 405-445; Gabriela Mircea, *Tipografia din Blaj și consumul de hârtie (1787-1821)*, în *AIIA* , Cluj Napoca, XXIX, 1989, p 435-464; Gabriela Mircea, *Aspecte de activitate la tipografia din Blaj în anii 1787-1821*, în *Universul catedrei*, 1992, nr. 2, p 22-24; Cornel Tatai-Baltă, Gabriela Mircea, *Legătorie și legători de carte la tipografia din Blaj în anii 1787-1792, 1795-1821*, în *AIIA*, Cluj Napoca, XXXIII, 1994, p. 259-304 .

² Amploarea și varietatea documentației nu au permis abordarea integrală a informațiilor de același tip, până în 1821.

III. Alte materiale, produse naturale și substanțe folosite direct în procesul imprimării tipografice.

IV. Cum se spălau literele tipografice?

Ultimele patru diviziuni subtematice, concepute desigur pentru a înlesni efortul sintetizator al istoricului, se completează reciproc cu informațiile puse deja în circuitul științific, care relevă atât consumul periodic al hârtiei de imprimat cât și rezultatele travaliului tipografic propriu-zis, al angajaților principali ai oficinei blăjene, respectiv șirul și amploarea edițiilor, la realizarea cărora au contribuit direct, individual și în grup, cei din urmă, sau activitatea compactorilor etc.

Se impune deci prezentarea, chiar și ca schiță doar, a unui mod concret de ordonare a informațiilor, în cazul fiecăreia dintre noile secțiuni subtematice, conturate deja .

I. Achiziționarea și consumul metalelor.

1. Folosirea oțelului. Arareori s-a cumpărat, în anii 1787-1807, pentru tipografia din Blaj oțel. Abia în anul 1800 se achiziționa o libră, cu 20 crețari (“emitur libra chalibis”)³, care rămânea intactă până în 1802, când se mai cumpăra o libră, cu același preț⁴. Cele două libre de oțel existente au fost consumate în acel an. Registrul investigat nu specifică la ce anume a fost folosită cantitatea respectivă, de aproximativ 1274 g* dar, dincolo de alte utilizări posibile într-o tipografie, un atare material putea servi și la confecționarea patrițelor. Așadar, este de presupus, cel puțin ca o sterilă supoziție, pe baza informațiilor respective, că în 1802, patrițele folosite până atunci la Blaj au putut fi parțial (sau total ?) înnoite sau, dacă anterior nu existaseră patrițe, ceea ce este totuși greu admisibil, tipografia ar fi fost înzestrată atunci cu asemenea instrumente, absolut necesare, ceea ce ar fi constituit dovada autonomiei sale tehnice, deci a capacității de a se confecționa pe plan local, integral, literele trebuitoare, din faza de concepție, iar la o atare acțiune nu s-ar fi încumetat decât Ștefan Huszi, “typographus primus” și “magister typographiae”, în acel moment. Dar o atare supoziție nu are propriu-zis o bază documentară.

2. Consumul fierului. Cel mai ades se întâlnește, în cuprinsul registrelor consultate, formula “emuntur ferri”, dar apar și expresiile “emuntur ferri minuti” sau “emuntur fragmentorum ferri”. Însemnarea din 9 octombrie 1792 face cunoscut modul în care au fost utilizate 4 libre și jumătate de fier, anume “ad fornacem pro coquendo antimonio”⁵. Tot o cantitate de 4 libre și jumătate se utiliza în 1795 “pro refectione drugii”⁶. Se cumpără așadar, îndeobște, fier pentru a fi pus la dispoziția lucrătorilor auxiliari, care efectuau periodic reparații la cuptoare, prese sau diverse alte dispozitive din dotarea tipografiei. Cea mai mare cantitate de fier a perioadei studiate a fost achiziționată în intervalul 1 martie – 31 octombrie 1792, respectiv 44 libre și jumătate,

³ Muzeul de istorie Blaj, doc. nr. inv. 1269, f. 247 v .

* Aproximările stadiale operate, care nu se pretind absolute, ci doar începătoare, incluzând, cu probabilitate, inerente evaluări aproximative, pentru că acest gen de actualizări metrologice constituie o temă de cercetare în sine, au la bază deosebit de utila lucrare a lui Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, 1971.

⁴ *Ibidem*, f. 254 r, 287 v .

⁵ *Ibidem*, f. 145 r.

⁶ *Ibidem*, f. 298 r.

ceea ce ar echivala cu aproximativ 28 kg ,contra sumei totale de 5 florini renani, 33 $\frac{3}{4}$ creițari⁷. În 1804, un cântar, aproximativ 56 kg, de “ferri minuti “, transferat din anul anterior, costa 3 florini renani⁸.

Este de semnalat și realitatea că nu s-a procurat pentru tipografia din Blaj niciodată cupru, a cărui prezență ca atare, sau sub forma unor matrițe, nu era specificată nici în inventarul din 28 februarie 1787. Este greu de explicat mai ales de ce, inventarul amintit, care a fost întocmit cu deosebită minuțiozitate, nu amintea nici existența ca atare a unor patrițe, nici a unor matrițe, aflate în dotarea tipografiei din Blaj. Astfel se impune formularea întrebării dacă instrumentele din urmă nu se găseau totuși, atunci, în proprietatea sau doar în grija personală, directă, a primului tipograf, Ștefan Huszi? Răspunsul pozitiv se impune a fi luat, logic, în calcul, chiar dacă se identifică cele 55 piese denumite “stampi latini“, căroră popular li se mai spunea și “corpus canum“, păstrate în încăperea interioară a tipografiei, cu patrițele literelor latine ale oficinei blăjene⁹. Desigur, figurează în inventarul pomenit literele românești (chirilice), latine și germane, de care beneficia în acel moment tipografia. Ba mai mult, în cea de-a doua încăpere a atelierului exista și o “casta“ pentru literele românești noi, “novissimae“, deci recent confecționate. Despre cele din urmă, cel puțin, se poate crede, fără greș, că au fost turnate local, în virtutea unei puternice tradiții anterioare, instaurată încă de pe la 1750-1760, chiar dacă inventarul din 28 februarie 1787 nu specifică existența matrițelor unor atare litere.

3. *Consumul plumbului.* Cu excepția a trei ani: 1787, 1798 și 1800, plumbul n-a lipsit din existentul de materiale al tipografiei active la Blaj. În 30 aprilie 1792 se cumpărau 2 cântare și 6 libre, aproximativ 131 kg, cu 44 florini, 38 creițari¹⁰, iar în 1801 se aduceau de la Baia Mare 124 libre, aproximativ 78 kg, care, incluzându-se și costul transportului, se achiziționau cu 30 florini renani¹¹. Cea mai mare cantitate de plumb s-a consumat în cursul anului 1799, respectiv 131 $\frac{5}{8}$ libre¹², ceea ce conduce la presupunerea că atunci a avut loc și cea mai amplă acțiune de înlocuire a literelor tipografice uzate, din anii 1787-1807. Desigur plumbul, ca și antimoniul se folosea “pro fundendis litteris“ sau “in renovandas litteras”¹³, deci la topirea literelor vechi și turnarea celor noi, dar el avea și alte utilități, spre pildă el putea constitui rama geamurilor din sticlă sau, în mod deosebit, a vitraliilor. De altfel, tipografia și vindea unui “vitrarius” 8 libre plumb, în 1804, cu 2 florini renani, 24 creițari¹⁴. Deci nu toată cantitatea de plumb disponibilă la un moment dat era folosită exclusiv pentru turnarea literelor tipografice. Sursele de aprovizionare cu plumb ale oficinei din Blaj, au fost pe lângă Baia Mare, deja menționată, piețele din Alba Iulia, Sebeș, Mediaș sau Baia Mare¹⁵. În 30 ianuarie 1796, de exemplu, se cumpăra din Alba Iulia 1 cântar de plumb, cu 15

⁷ *Ibidem*, f.145 r.

⁸ *Ibidem*, f. 290 v.

⁹ *Ibidem*, f. 1 r-3 v. Primii care au atras atenția asupra valorii deosebite a inventarului din 28 februarie 1787 au fost Cornel Tatai Baltă și Teodor Smericinschi, *op. cit.*

¹⁰ *Ibidem*, f. 234 r.

¹¹ *Ibidem*, f. 250 r, 287 r.

¹² *Ibidem*, f. 285 r.

¹³ *Ibidem*, f. 281 v, 289 r etc.

¹⁴ *Ibidem*, f. 235 v.

¹⁵ *Ibidem*, f. 250 v, 261 v, 281 v, 298 r, 302 v.

florini renani; se mai achita tot atunci o restanță de 15 creițari, unui negustor armean din Sebeș, pentru plumbul cumpărat în toamna anului anterior¹⁶. În 1804 se aduceau din Mediaș 103 libre plumb, cu un cost total de 34 florini renani, 20 creițari¹⁷.

4. *Consumul antimoniului*. Antimoniul intra în componența aliajului din care se turnau literele tipografice, ca și plumbul, el fiind procurat și utilizat, relativ constant, pentru satisfacerea unor necesități resimțite la tipografia din Blaj. De pildă în 1802 se specifica scopul pentru care se cumpărau 30 libre antimoniului: “pro confortando plumbo”¹⁸. În 1803 se consumau 32 libre¹⁹, în 1804: 46 libre²⁰, în 1805: 22 libre²¹. Cea mai mare cantitate a anilor 1787-1807 se achiziționa în 1806, de la Cavnic, respectiv 2 cântare, aproximativ 112 kg, cu costul total de 20 florini renani, al căror transport a mai costat, în plus, 8 florini renani²². Cantitatea respectivă de antimoniului a fost procurată prin intermediul parohului greco-catolic din Cavnic, căruia i se achitau, în 1807, 48 creițari pentru serviciul făcut tipografiei²³. Dacă se corelează consumul antimoniului cu cel al plumbului, se pot stabili următoarele rapoarte: în 1803, 32 libre antimoniului și 42 libre plumb; în 1804, 46 libre antimoniului și 45 libre plumb; în 1805, 22 libre antimoniului și 20 libre plumb etc., dar rapoartele respective, datorită oscilațiilor lor relativ haotice și, în mod deosebit din cauza prevalenței antimoniului asupra plumbului, nu oglindesc, se pare, rețeta aliajului tipografic folosit la Blaj în perioada studiată.

II. Ingredientele cernelurilor tipografice, neagră și roșie

1. *Uleiul de in***. Era folosit intens în oficina de la confluența Târnavelor “pro coquendo attramento impressario”²⁴, sau “in rationem attramenti impressorii”²⁵. În 1792 se cumpărau 20 octalii sau cupe, aproximativ 26 litri, în valoare de 20 florini renani²⁶. La finele anului 1795 se achiziționau cu scopul de a servi la imprimarea *Theologhiei moralicești* a lui Samuil Micu din 1796, ulei în valoare de 26 florini renani și 34 creițari, respectiv 2 urne (adică vedre) și o jumătate octalie, cu câte 1 florin renan, 8 creițari octalia sau cupa²⁷. Situația din 1799 se prezenta astfel: se cumpărau 20 octalii cu un cost total de 8 florini renani, 20 creițari și se consuma tot existentul anului respectiv 29 octalii și jumătate²⁸. În 1801 s-au folosit 21 octalii care valorau 20 florini renani²⁹; în 1803 se cumpărau și se foloseau 11 octalii, care au costat 11 florini, 14 creițari³⁰, iar consumul

¹⁶ *Ibidem*, f. 298 r.

¹⁷ *Ibidem*, f. 260 r.

¹⁸ *Ibidem*, f. 289 r.

¹⁹ *Ibidem*, f. 289 v.

²⁰ *Ibidem*, f. 291 r.

²¹ *Ibidem*, f. 292 r.

²² *Ibidem*, f. 264 v.

²³ *Ibidem*, f. 268 r.

** Explicații ale termenilor vechi cu care erau denumite unele dintre ingredientele și substanțele prezentate în continuare pot fi găsite în *Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice*, I, A-M, II, N-Z, București, 1995, 1998.

²⁴ *Ibidem*, f. 245 r, 252 v, 256 v, 280 v, 281 r etc.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, f. 134 r.

²⁷ *Ibidem*, f. 298 r.

²⁸ *Ibidem*, f. 285 r.

²⁹ *Ibidem*, f. 287 r.

³⁰ *Ibidem*, f. 289 r.

anului 1804 s-a ridicat la 26 octalii³¹, al anului 1806 la 15 3/4 octalii³². În 1807 au fost achiziționate 20 octalii cu un total de 34 florini renani³³.

2. *Rășina*. Era un ingredient al cernelii tipografice, așa cum se specifică în însemnarea din anul financiar 1791/1792, când se cumpărau 3 cântare cu câte 3 creițari libra și alte 3 cântare cu câte 3 creițari și jumătate libra, în valoare totală de 16 florini renani, 15 creițari de “resina pro attramento”³⁴. Rășina se mai procura doar în 1805, contra sumei de 30 florini renani, 11 creițari și în 1806 la un preț de 28 florini renani, 10 creițari³⁵.

3. *Smoala*. Adusă de preferință de pe piața Sibiului, smoala a fost folosită în mod curent, de-a lungul timpului, în tipografia din Blaj, fără a i se specifica utilitatea. Pe de altă parte, lipsește, cu excepția achiziționării sporadice a unor cantități mici de chinoroz, orice altă știre directă despre pigmentul negru al cernelii tipografice, preparată periodic, în funcție de necesități. Ca știri indirecte se poate înregistra faptul că în 1799 existau, printre ustensilele tipografice, o tigaie și o sită pentru funingine, denumite “sartago” și respectiv “cribrum pro fuligine”, iar în 26 iunie 1796 se fac referiri la o altă tigaie din cupru, folosită pentru fumigarea smoalei, respectiv “pro suffitu picis”³⁶. De aceea nu poate fi neglijată supoziția plauzibilă că pigmentul negru al cernelii tipografice se obținea prin fumigarea smoalei. Smoala era achiziționată în stare solidă, uneori turnată în forme. Anul 1799 debuta cu transferarea din cel anterior a 1100 libre smoală, ceea ce ar echivala cu aproximativ 700 kg, din care au fost folosite în acel an 378 libre, respectiv aproximativ 240 kg³⁷. Deși existau 722 libre în stoc, în 1800 se mai cumpărau 145 libre smoală cu 4 florini renani, 56 creițari, pentru ca din totalul de 867 libre să se folosească 628 libre³⁸. Anului 1801 i-a corespuns un total de 1021 din care s-au folosit 629 libre, prețul unei libre fiind 5 1/4 creițari³⁹. În 1803 se cumpărau și se foloseau integral 2 cântare smoală, al căror preț s-a ridicat la 8 florini renani, 40 creițari⁴⁰. Este interesant că în 1804 ca unitate de măsură pentru smoală apare “capsula”, astfel 7 “capsulae”, achiziționate în acel an, au costat 28 creițari⁴¹; se foloseau atunci în plus față de cantitatea deja amintită, 190 libre smoală, care au fost achiziționate cu 8 florini renani, 32 creițari⁴². În 1805 se trimitea un mesager la Rășinari și altul la Sibiu “intuitu picis”, pentru ca în acel an să fie achiziționate 5 cântare și 42 libre smoală, din care s-a consumat o cantitate record de 4 cântare, ceea ce echivalează cu aproximativ 254-255 kg⁴³.

4. *Chinovarul*. În intervalul 1 martie – 31 octombrie 1792 au fost achiziționate 7 5/8 libre “color rubris vulgo Kinovar”, aproximativ 4,5 kg, cu un preț de 25 florini

³¹ *Ibidem*, f. 290 v.

³² *Ibidem*, f. 292 v.

³³ *Ibidem*, f. 267 r.

³⁴ *Ibidem*, f. 128r.

³⁵ *Ibidem*, f. 262 v. 264 v.

³⁶ *Ibidem*, f. 231 r, 300 v.

³⁷ *Ibidem*, f. 258 r.

³⁸ *Ibidem*, f. 285 v, 247 v.

³⁹ *Ibidem*, f. 286 v.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 289 v.

⁴¹ *Ibidem*, f. 291 r.

⁴² *Ibidem*, f. 291 r etc.

⁴³ *Ibidem*, f. 262 v, 264 r.

renani, 56 creițari, precum și o cantitate nespecificată, care valora 30 creițari⁴⁴. Existenta anului 1798 era de 3 libre, evaluate la 12 florini renani⁴⁵, din care nu se folosea nimic, iar în 1799 consumul se ridica la 9 libre și un lot⁴⁶. Anul următor, 1800, înregistra un total de 17 libre, dintre care s-au consumat 15 libre, evaluate la 4 florini renani libra. În 1801 se cumpăra o cantitate record de cinabru, pentru tipografie, în valoare de 78 florini renani, 24 creițari. De asemenea se specifica faptul că 22½ libre cinabru, aproximativ 14,3 kg, toată cantitatea de care dispunea oficina în acel moment, a fost folosită “in impressione libri Apostolorum”⁴⁷, deci la imprimarea *Apostolului*. Consumul anului 1807 s-a ridicat la 12 libre, 8 loți, dintr-un existent de 14 libre, 8 loți, al căror preț era evaluat la câte 4 florini renani, 30 creițari libra⁴⁸.

5. *Camforul*. Se achiziționa în anul financiar 1791/1792 o jumătate libră de camfor, cu prețul de 15 creițari⁴⁹, iar în 1803 o cantitate nespecificată, care valora 20 creițari⁵⁰. Scopul folosirii acestui ingredient era desigur acela de a facilita uscarea cernelii tipografice.

6. *”Meneon”-ul*. În 25 mai 1792 se procura “materia Meneon dicta pro attramento”, cu un preț de 21 creițari⁵¹. Din păcate nu am reușit încă identificarea substanței respective, deși denumirea sa latinească ne duce cu gândul la miniu.

7. *Colofoniul*. Anului 1802 îi corespunde achiziționarea unei cantități nespecificate de colofoniu “pro miscendo speciebus attramenti”, în contul sumei de 20 creițari⁵².

8. *”Florentinerlack”-ul*. Substanța respectivă era cunoscută în mediul german și sub numele de “Münchner-“, “Pariser-“, “Wienerlack” sau, mai propriu sub cel de “Karminlack”. Se livra sub formă solidă. În 1800 se cumpărau 2 loți, aproximativ 40-50 g, cu suma deosebit de mare de 2 florini renani, dat fiind cantitatea mică de substanță implicată⁵³. Același lucru se întâmpla pe parcursul anului 1803 când se cumpărau tot 2 loți “Florentinerlack”, cu 22 florini renani, și se consumau în totalitate⁵⁴.

9. *”Szirbeklet seu species pro attramento”* era de asemenea un ingredient al cernelii tipografice. În anul financiar 1791/1792 se achiziționa “Szirbeklet”, împreună cu o anumită cantitate de camfor la un preț de 30 creițari, iar prefectul tipografiei făcea următoarea însemnare: ”materiae pro attramento typographico Szirbeklet et Kanafor dictae”⁵⁵. Anului 1798 îi corespundea procurarea unei jumătăți de libră de “Szirbeklet”, alt ingredient al cernelii tipografice, care a fost însă folosită abia în cursul anului următor, 1799⁵⁶.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 133 r, 135 r, 135 v, 137 r, 144 r.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 284 v.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 284 r.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 285 v.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 267 v.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 120 v.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 256 v.

⁵¹ *Ibidem*, f. 134 r.

⁵² *Ibidem*, f. 254 r.

⁵³ *Ibidem*, f. 285 v și 247 v.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 289 v și 256 v.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 129 r, dar și 126 v.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 285 r.

10. “*Guma Sandarach*”. Este evident că pe lângă rășina autohtonă care, cum s-a remarcat anterior, se procura direct de la Rășinari, și colofoniu, se foloseau din când în când și rășini naturale importate. Astfel, se cumpăra o jumătate libră de gumă “Sandarach”, în 1803, cu 2 florini renani și 16 creițari, cantitatea respectivă fiind folosită integral în acel an⁵⁷. Se observă că și produsul natural amintit era scump, este drept nu cât “Florentinerlack”-ul. Nu același lucru se poate afirma și despre “Syrbeklet”, alt ingredient al cernelii tipografice, care era mult mai ieftin, o jumătate de libră costând, în 1799, doar 9 creițari, cum s-a arătat deja.

11. “*Chynrus*”-ul. Substanța denumită astfel nu poate fi decât chinorozul, care constituia pigmentul negru al cernelii tipografice. Se poate avansa ideea că ingredientul respectiv, esențial la prepararea cernelii negre, era produs adeseori în tipografie, probabil din smoală (?), însă din când în când se achiziționa și prin cumpărare. Astfel, în 1805, se procurau 2 libre “Chynrus”, cu 2 florini renani, 36 creițari, cantitate care se și folosea în anul respectiv⁵⁸, iar în 1806 se cumpărau 12 libre cu un cost de 6 florini renani⁵⁹.

II. Alte materiale, produse naturale și substanțe folosite în procesul imprimării tipografice

1. *Consumul sfoarii și al aței*. Sfoara de diverse grosimi, de la cea subțire la cea groasă, gen funie, ca și ața mai groasă aveau utilizări curente în tipografia din Blaj⁶⁰. Astfel, produsele respective se foloseau fie “ad colligandas litteras”⁶¹, fie “ad colligandum librum ... in fasciculis”⁶², fie “ad liganda exemplaria”⁶³, fie “pro extendenda papyro”⁶⁴, fie la pilcuri, la coaserea acestora etc. Foarte interesante sunt încasările din anul 1806, prin care se specifică faptul că pentru legarea în fascicule a volumului al treilea al *Cărții despre deșertăciunea lumii*, de Ioan Bobb, și al *Abecețelor* tipărite în același an s-a folosit ața mai groasă, denumită “filum contortum”, sau “sparga”, în valoare de 1 florin renan, 30 creițari⁶⁵ și din 1807, când pe parcursul întregului an a fost utilizată sfoară evaluată la 2 florini renani, 43 creițari, după cum urmează: ”ad componendam secundam partem Libri de vanitatibus”, “ad constringendum pressorium praeli”, “ad colligendas litteras”, “ad extendendam chartam impressam”⁶⁶. În general, nu s-a specificat locul de unde s-a cumpărat sfoara. Totuși, în 1802, 50 legături de sfoară se aduceau din Mediaș, costul lor fiind de 2 florini renani, 50 creițari⁶⁷. Achizițiile anului 1805 se ridicau la un total de 97 legături sfoara, al cărui cost a fost de 12 florini renani, 59 creițari, iar existentul tipografiei în acel an a atins 107 legături, care au și fost consumate integral atunci⁶⁸. În 1795 se achiziționau 6

⁵⁷ *Ibidem*, f. 289 v.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 292 r.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 264 v.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 245 v, 256 v, 260 r, 265 r, 267 v, 283 v, 284 r, 284 v, 286 r, 286 v, 288 v, 289 v, 290 r, 291 v.

⁶¹ *Ibidem*, f. 265 r, 267 v.

⁶² *Ibidem*, f. 301 r etc.

⁶³ *Ibidem*, f. 298 r, 299r, 301 r, 301 v.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 267 v, 298 r.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 264 v.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 267 v.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 288 r și 253 r.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 292 r.

legături de sfoară “pro extendendis chartis“ cu câte 15 creițari legătura, 2 legături de sfoară mai subțire (“fili torti subtilioris“), utilizabilă la pilcuri, cu un preț de 9 creițari legătura și 4 legături de sfoară și mai subțire, cu costul de 3 creițari legătura⁶⁹.

2. *Cărbunele*. Cărbunele era utilizat a topitul plumbului, al antimoniului și al literelor uzate, în vederea obținerii aliajului din care se turnau literele tipografice noi. În 1802 au existat 79 mierțe de cărbune, evaluate la 9 creițari mierța și în total la 17 florini renani, 51 creițari, care au și fost consumate pe parcursul anului respectiv⁷⁰. În anul următor, 1803, prefectul tipografiei înregistra o achiziție de 14 câble, cu câte 36 creițari fiecare mierță, deci cu un cost total de 8 florini renani, 24 creițari, din care au fost consumate 5 câble⁷¹. Consumul anului 1804 a fost de 4 câble din 9, la cât se ridica totalul transferat din anul anterior⁷². În 1806 se înregistra aducerea de la Alba Iulia a 3 câble de cărbune, cu o cheltuială totală de 1 florin renan, 12 creițari⁷³, care nu fuseseră însă consumate nici la finele anului 1807⁷⁴.

3. *Consumul uleiului de măsline și al reziduurilor rezultate în urma stoarcerii aceluiași fel de ulei*. Uleiul de măsline se folosea la ungerea unor părți componente ale preselor și ale pilcurilor (“pro inungendis torcularis et pelciis“)⁷⁵, iar reziduurile denumite “faeces olei olivarum” serveau la ungerea literelor tipografice. În 1803 se cumpăra ulei de măsline din Aiud⁷⁶. O sursă importantă de aprovizionare cu produsele amintite, deși nespecificată întotdeauna ca atare a fost, cu siguranță, Sibiul. Intervalului 1 martie – 31 octombrie 1792 i-a corespuns un total al achizițiilor de 3¼ octalii, plus o cantitate nespecificată valorând 3 creițari, al căror cost de ansamblu s-a ridicat la 4 florini renani, 14 creițari⁷⁷. Uleiul utilizat la prese (“ad praela“), în anul financiar 1788/1789 a fost estimat la 6 creițari⁷⁸. Disponibilul anului 1799 a fost de 5¾ octalii, din care s-au folosit 3 octalii și jumătate, evaluate la 1 florin renan, 12 creițari octalia⁷⁹. Existenta anului 1800 s-a ridicat la 10 2/10 octalii⁸⁰. În 1801 dintr-un disponibil de 7 1/6 octalii au fost utilizate 5½ octalii⁸¹, iar în 1802, dintr-un total de 12 2/5 octalii au fost folosite la imprimarea *Apostolului* 7½ octalii, iar la imprimarea *Tratatului despre Eucharistie* (“*Tractatus de Eucharistia*“) 4 1/7 octalii, înregistrându-se așadar un consum anual ridicat, de 12 octalii⁸². Consumul anului 1803 s-a menținut la același nivel, fiind de 9½ octalii, dintr-un total de 11½ octalii, care erau evaluate la 1 florin renan octalia⁸³. În 1804 se consumau 11 octalii⁸⁴, în 1805 5¾ octalii, în 1806 7½ octalii, dintr-

⁶⁹ *Ibidem*, f. 298 r.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 288 r.

⁷¹ *Ibidem*, f. 289 v.

⁷² *Ibidem*, f. 290 v.

⁷³ *Ibidem*, f. 264 v.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 293 r.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 274 v, 282 r etc.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 257 v.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 133 r, 133 v, 135 v.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 61 r.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 285 r.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 285 v.

⁸¹ *Ibidem*, f. 287 r.

⁸² *Ibidem*, f. 252 v, 287 v.

⁸³ *Ibidem*, f. 256 v, 289 v.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 259 v, 290 v.

un total de 13½ octalii⁸⁵, iar în 1807 9¼ octalii, dintr-un total de 11¼ octalii, evaluate la 2 florini renani octalia⁸⁶. Reziduurile rezultate în urma stoarcerii uleiului de măsline erau folosite relativ frecvent în tipografia activă la confluența Târnavelor. Prețul acelor “faeces olei olivarum” era mult mai scăzut decât al uleiului de măsline propriu-zis. În 1801 au fost cumpărate, “per partem”, 10 octalii “faeces olei olivarum”, cu câte 42 creițari octalia, deci cu un preț total de 7 florini renani, pentru ungerea literelor tipografice: “pro inungendis litteris”⁸⁷.

4. *Utilizarea pieilor.* Erau necesare la imprimare piei de vițel și oaie, uneori și de capră, cele dintâi fiind folosite “pro tympanis ad praelum”⁸⁸, deci la presele tipografice, iar celelalte “pro pelts sive impressione atramenti”, deci la pilcuri, pentru întinderea și fixarea temporară a cernelii pe zaț⁸⁹. O piele de vițel tăbăcită, folosită la prese, costa în 15 septembrie 1791 fie 1 florin renan, fie 1 florin renan, 25 creițari⁹⁰, în 1798 1 florin renan, 18 creițari⁹¹, în 1799 o jumătate piele de vițel se cumpăra cu 26 creițari⁹², iar în 1802 o piele întreagă cu 1 florin renan, 8 creițari⁹³. Consumul pieilor la pilcuri a fost mai intens, la întinderea cernelii tipografice fiind deci necesare mai multe piei decât în procesul imprimării propriu-zise. Astfel în anul financiar 1791/1792 se foloseau la pilcuri 2 piei, care au costat 1 florin renan și respectiv 1 florin renan, 14 creițari. În intervalul 1 martie - 31 octombrie 1792 s-au cumpărat piei pentru pilcuri după cum urmează: în 1 martie o piele, care a costat 17 creițari, în 20 martie 2 piei, achitate cu 1 florin renan, 18 creițari, în 27 mai o piele valorând 54 creițari, în 25 mai o piele, al cărei cost a fost de 42 creițari și în 26 iulie altă piele care s-a achitat cu 1 florin renan, 35 creițari⁹⁴. În 8 ianuarie 1796 erau aduse de la Sibiu 4 piei de oaie tăbăcite, “pelles ovinae elaboratae”, al căror cost s-a ridicat la 4 florini renani, 48 creițari⁹⁵. În 1797 se folosea o jumătate de piele, dintr-un existent de 5 piei, preluate din anul anterior și evaluate la 40 creițari pielea⁹⁶. În 1798 nu s-au consumat piei la pilcuri, pentru ca pe parcursul anului 1799 din disponibilul de 4 piei și jumătate să fie folosite doar 3 piei și jumătate⁹⁷, iar în 1800 existentul de 7 piei și jumătate să fie consumat integral⁹⁸. Evidența contabilă a anului 1802 consemna folosirea a 4 piei din 6⁹⁹ la pilcuri, cea din 1803 a 5 piei din 6¹⁰⁰, iar cea din 1804 a 6 piei din 7¹⁰¹. Un număr de 6 piei de mărimi diferite au fost cumpărate în 1805 cu suma totală de 6 florini renani, 52 creițari, fiind consumate toate

⁸⁵ *Ibidem*, f. 262 v, 291 v.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 293 r.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 250 r.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 245 v, 247 v, 253 r etc.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 247 v, 253 r, 254 v, 256 v etc.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 117 r.

⁹¹ *Ibidem*, f. 244 r.

⁹² *Ibidem*, f. 245 r.

⁹³ *Ibidem*, f. 245 v.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 133 r, 134 r, 135 r, 136 v 144 r.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 298 r.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 283 r.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 284 r, 284 v.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 286 r.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 288 v.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 289 v.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 290 v.

în acel an, cu excepția unei piei evaluate la 1 florin renan, 51 creițari¹⁰². În 1806, 4 piei pentru pilcuri erau cumpărate din Sibiu, cu 4 florini renani, 32 creițari, împreună cu alte 7 piei, fiind achitate cu suma totală de 7 florini renani, 56 creițari, iar o piele pentru timpan a costat 1 florin renan, 42 creițari¹⁰³. Pe parcursul anului respectiv, 1806, au fost utilizate toate cele 12 piei de care dispunea tipografia¹⁰⁴. În 1807, dintr-un existent de 14 piei au fost folosite la pilcuri 11, 10 cumpărate în acel an și una transferată din anul anterior, iar cele trei rămase erau evaluate la câte 2 florini renani, 24 creițari fiecare¹⁰⁵.

5. *Materialul lemnos*. În 15 septembrie 1792 se achiziționau pentru tipografie 17 “spacia lignea”, numite popular și “lestavuri”, care se așezau între literele tipografice (“inter litteras”), la culegerea zațului, costul lor fiind de 34 creițari¹⁰⁶. Un meșter lemnar (“arcularius”) confecționa încă două “lestavuri”, prefectul tipografiei specificând faptul că erau mari (“frusta majora”), de unde rezulta că existau și “lestavuri” mici, prețul celor dintâi fiind de câte 4 creițari¹⁰⁷. În 1799, 11 “lestavuri”, denumite atunci “lastavae”, din lemn de fag, confecționate pentru a fi interpușe literelor tipografice, au costat 30 creițari¹⁰⁸. Două fundamente din lemn pentru literele tipografice costau împreună, în 1803, 48 creițari¹⁰⁹, iar în 18 iunie 1796, 10 tăblii de fag, denumite popular “Csoflets” se confecționau “ad tabulata litterarum”, cu un cost total de 1 florin renan, 10 creițari, ceea ce însemna 7 creițari pentru fiecare tăblie¹¹⁰. Pentru două tăblii noi (“pro duobus novis Csoflitseliis”) și repararea a încă 16 se achita, în 1803, o sumă de 1 florin renan, 18 creițari¹¹¹.

6. *Părul de bovine*. Părul de bovine, folosit la pilcuri, se cumpăra cel mai ades din Blaj, de la un evreu, sau de la văduva lui “Sanion”, ca în 1802¹¹², dar și de la Sibiu, ca în 1796¹¹³. Să urmărim cantitățile care s-au cumpărat și prețurile lor. Pe parcursul anului financiar 1791/1792 s-au cumpărat, în luna mai, 6 libre păr bovine, cu 3 florini renani, pentru ca după aceea să se mai achiziționeze 12 libre, cu 30 creițari libra, deci cu un preț total de 6 florini renani¹¹⁴. În 1802 se plăteau văduvei menționate anterior 50 creițari pentru 50 cozi de bovine și alți 50 creițari unui evreu, tot din Blaj, pentru scărmanarea cozilor respective și pregătirea părului în vederea utilizării sale la pilcuri. Părul de bovine rezultat a cântărit 5 libre și jumătate, cantitate folosită integral pe parcursul aceluși an, 1802¹¹⁵. În 1804, dintr-un disponibil de 3 libre păr de bovine s-a folosit la pilcuri doar o libră și jumătate, costul cantității respective fiind de 45 creițari libra¹¹⁶. Pe parcursul anului 1806 s-au cumpărat 2 libre păr de bovine, cu 51 creițari

¹⁰² *Ibidem*, f. 290 v.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 264 v.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 292 v.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 293 r.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 137 v.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 298 r etc.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 245 v.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 256 v.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 300 v.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 256 v.

¹¹² *Ibidem*, f. 252 v.

¹¹³ *Ibidem*, f. 298 r.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 128 r etc.

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 252 v, 288 r.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 290 v.

libra, deci cu suma totală de 1 florin renan, 42 creițari, dar nu din Blaj, ci probabil din Alba Iulia¹¹⁷.

7. *Consumul făinii.* La imprimarea cu cerneală roșie se folosea de fiecare dată și făină, pentru înclieirea suplimentară a hârtiei-suport în zona “ferestrelor” și a “porților”(?). Din făină de grâu se prepara înclieiantul, un pap denumit popular “Csiriz”, care se și fierbea. Cantitățile relativ mari de făină consemnate de către prefectii tipografiei denotau faptul că “Csiriz”-ul nu se folosea numai la înclieierile suplimentare, pe care le solicita imprimarea cu roșu ci, uneori, și în cazul imprimărilor obișnuite, când hârtia disponibilă nu era de prea bună calitate și sugativa. Pe parcursul anului financiar 1791/1792 se cumpărau și se foloseau $1\frac{3}{4}$ mierțe făină “pro fenestris conficiendis ad rubrum”¹¹⁸, cantitate care echivalează cu aproximativ 35 kg, costul achiziției respective fiind de 1 florin renan, 10 creițari. În 23 august 1792 se procurau făină pentru întreaga imprimare a *Octoihului*, respectiv 5 mierțe a câte 24 creițari fiecare, ceea ce reprezenta 100-125 kg, cu un cost total de 2 florini renani. Totodată s-a cumpărat și o sită pentru făină, care a costat 34 creițari¹¹⁹. În 1802 se cumpăra nu făină, ci grâu (care urma desigur să fie măcinat) “pro Csiriz”, anume o cantitate de 2 mierțe, costul lor fiind de 1 florin renan, 42 creițari¹²⁰. Pe parcursul anului 1804, 2 mierțe de “farina in rationem Csiriz” se cumpărau, pentru tipografie, cu 2 florini renani¹²¹, iar în 1805, o cantitate identică, echivalând cu 40-50 kg, se procura cu un cost de 2 florini renani, 40 creițari¹²². Și în 1807 se achiziționa “farina ad glutinandam chartam” cu un preț de 6 florini renani¹²³.

8. *Folosirea “stofei” și a pânzei.* Stofa sau mai de grabă pânura era utilizată ca substrat la prese, în procesul imprimării și, totodată, servea la filtrarea uleiului de în, cu ajutorul căruia se prepara cerneala tipografică¹²⁴. În 1795 două ulne de pânură țărănească(?), “pannus rusticanus”, s-au folosit la prese “pro substratis”, costul lor fiind de 36 creițari¹²⁵. Se prefera la prese “pannus albus rusticanus”, deci pânură albă, groasă, țărănească (!). Din pânză (“tela”) se confecționa în anul financiar 1790/1791 sacul în care se păstrau banii tipografiei, prețul materialului respectiv fiind de 18 creițari¹²⁶, iar în 1807 un sac pentru cenușa utilizată la prepararea leșiei, cu care se spălau literele tipografice după întrebuințare¹²⁷.

9. *Consumul lemnului pentru foc.* În ambientul tipografiei din Blaj s-au consumat susținut lemne pentru foc, inclusiv vara, adeseori. Menținerea unei anumite temperaturi interioare asigura uscarea optimă a foilor proaspăt imprimate, succesiv, pe o față și apoi pe cealaltă, ceea ce contribuia de fapt la menținerea ritmului aproape neîntrerupt al activității de imprimare a fiecărei ediții în parte. De asemenea, după înclieierile suplimentare colile trebuiau să se usuce. Cantitățile relativ mari de lemne pentru foc

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 264 v. Aducerea, probabil din Alba Iulia, a 4 piei, 2 octalii ulei de măsline și 2 libre păr de bovine, a costat suplimentar 1 florin renan, 12 creițari.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 130 r.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 137 r și 146 r.

¹²⁰ *Ibidem*, f. 253 v.

¹²¹ *Ibidem*, f. 262 r.

¹²² *Ibidem*, f. 263 r.

¹²³ *Ibidem*, f. 267 v.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 253 r, 256 v etc.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 298 r.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 95 r.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 267 r.

utilizate anual se impun a fi studiate de sine stătător, mai ales că procurarea lor ritmică a presupus cheltuieli și eforturi de transport, cu atelaje proprii (?), se pare, relativ mari. Lemnele, împreună cu cărbunele, se utilizau, cu probabilitate și la topirea plumbului, antimoniului sau a literelor tipografice uzate. Dată fiind utilizarea amplă și relativ constantă a lemnului pentru foc în tipografie, la un moment dat a existat și funcția de “focarius”, ceea ce a presupus chiar retribuirea specială a câte unui lucrător pentru aprinderea și întreținerea focului¹²⁸. Pe parcursul anului financiar 1787/1788, tipografia din Blaj a fost aprovizionată cu 9 care lemne pentru foc, costul lor fiind de 8 florini renani, 6½ creițari¹²⁹, iar în 1791/1792 s-au consumat, de exemplu, 8 care, achiziționate succesiv, al căror cost s-a ridicat la 10 florini renani, 17 creițari, precum și unul din stocul de lemne al tipografiei, pentru al cărui transport de la magazie s-au mai plătit 12 creițari¹³⁰ etc.

10. *Curelele*. Serveau uneori la imprimarea propriu-zisă. În cursul anului 1797 s-au utilizat două curele noi, evaluate amândouă la 30 creițari¹³¹. Două curele cumpărate, pentru tipografie, în 1802, costaseră 2 florini renani, 50 creițari¹³², iar altele două, achiziționate în 1799, 30 creițari¹³³.

IV. *Cum se spălau literele tipografice?* Literele tipografice, după ce nu se mai foloseau la imprimat, dar încă nu se tociseră pentru a fi topite, sau chiar și atunci când urmau a fi topite, se degresau, adică zațul se elibera de cerneala tipografică, prin frecare cu slănină și grăsime de porc, spălându-se apoi literele în apă caldă cu săpun, adeseori cu leșie, folosindu-se pensule sau bucăți de burete¹³⁴.

1. *Consumul grăsimii și al slăninii de porc*. Modul de utilizare a slăninii și a grăsimii de porc în tipografia din Blaj merită a fi tratat mai amănunțit, cu alt prilej. Dacă de exemplu în 30 aprilie 1792 se cumpăra o libră de slănină (“laridum ad lavandas litteras”), cu 21 creițari, care se și folosea, pe parcursul anului respectiv¹³⁵, în 1795 se achiziționau 80 libre, cu același scop, la un preț total de 8 florini renani¹³⁶. Consumul de slănină al anului 1797 s-a cifrat la numai 8 libre, dintr-un total de 62 libre, iar cel al unturii de porc la 2 libre, dintr-un existent de 12 libre¹³⁷. Libra de slănină, ca și cea de untură, erau evaluate atunci la 6 creițari¹³⁸. Este tot atât de adevărat că slămina, untura de porc, ca și uleiul de măsline inferior, denumit “faeces olei olivarum”, serveau și “pro inungendis litteris”, ceea ce se poate presupune că însemna o ungere în vederea păstrării lor temporare. Slămina și untura, dacă nu erau râncezite, puteau fi consumate și ca hrană de către lucrători, mai mult pe ascuns, față de prefect (?), desigur (cu sau fără știrea primului tipograf) căci, deși exista, cu siguranță, o anume tovărășie între ei (incluzându-l,

¹²⁸ *Ibidem*, f. 133 r.

¹²⁹ *Ibidem*, f. 33 r.

¹³⁰ *Ibidem*, f. 129 r.

¹³¹ *Ibidem*, f. 283 r.

¹³² *Ibidem*, f. 289 r.

¹³³ *Ibidem*, f. 284 v.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 280 r, 280 v, 281 r, 285 r, 285 v.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 134 r.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 298 r.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 283 v.

¹³⁸ *Ibidem*.

cu probabilitate, uneori chiar și pe prefectul tipografiei), registrele contabile investigate nu relevă nici o utilizare de acest gen a produselor respective, admisă oficial, mai ales că nici în cadrul festinurilor profesionale, relativ frecvente, ale lucrătorilor, nu se consuma decât carne, pâine și vin .

2. *Consumul săpunului și al leșiei.* Se impune desigur și prelucrarea amănunțită a informațiilor care relevă un atare consum. În 1801, spre pildă, se cumpărau 6 bucăți de săpun pentru spălarea literelor tipografice, cu 18 creițari bucata, deci la costul total de 1 florin renan, 48 creițari¹³⁹. Tot în cursul aceluiași an dintr-un existent de 22 bucăți au fost consumate 12¹⁴⁰. Dar săpunul era utilizat bineînțeles și la spălutul curent al mâinilor, mai ales ale celor care manipulau frecvent colile de imprimat, sau gata imprimate.

Desigur datele analizate și sintetizate primar până acum, mai mult pentru a contura o metodologie experimentală, s-ar conveni a fi întregite, la o reluare, nu numai în sine ci și cu o a cincea subtematică, intitulată “Diverse”, divizibilă la rândul său, după cum urmează :

1. *Reparații la prese și la pilcuri.*
2. *Alte reparații curente*
3. *Consumul lumânărilor.*
4. *Vase, scule, alte obiecte de diverse utilități din dotarea tipografiei.*
5. *Date suplimentare referitoare la păstrarea și procurarea uleiului de măsline.*

Deși aparent plicticoase, redundante, ordonarea, analizarea și sintetizarea tuturor amănuntelor, extrem de diverse, ale activității cotidiene a angajaților vechii tipografii active la confluența Târnavelor, consemnate documentar, își dovedesc și tacit, prin simpla lor etalare, utilitatea deosebită, nu numai pentru reconstituirea, atât cât se poate, a eforturilor tipografice propriu-zise ci și a condițiilor existențiale concrete, a obiceiurilor lucrătorilor respectivi.

Concluziile, multe neformulate încă, ale actualei încercări de a ilustra, dintr-o perspectivă inedită, pulsunile vieții și activității cotidiene consumate în ambientul și răstimpul temporal dat, vor fi cu siguranță aprofundate în viitor.

GABRIELA MIRCEA

**L'ATMOSPHERE QUOTIDIENNE DE TRAVAIL DANS L'ANCIENNE TYPOGRAPHIE DE
BLAJ: L'UTILISATION COURANTE DES QUELQUES MATÉRIAUX ET SUBSTANCES,
PENDANT LES ANNÉES 1787 – 1808**

(RÉSUMÉ)

Par l'aide de cet essai on présente la manière de travail des salariés de l'ancienne imprimerie de Blaj, en relevant les matériaux et les substances utilisées quotidiennement par eux, pendant les années 1787-1807.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 287 r.

¹⁴⁰ *Ibidem*.